

juo aptiktas rusvo smėlio sluoksnis, kurio viršutinėje dalyje taip pat aptikta titnaginių dirbinių. Centrinėje tyrinėto plote dalyje atsidenė 100x80 cm skersmens tamsesnė dėmė, kurioje aptikta 15 titnaginių radinių.

Gyvenvietėje surinktas 251 titnaginių radinys, tarp jų: 2 gremžtukai, 1 trapecija, 1 lancetas, 7 statmenai viename šone retušuoti ašmenėliai, 1 kampinis rėžtukas, 8 skaldytiniai, 115 nuoskalų, 100 skelčių, 3 retušuotos nuoskalos ir 8 retušuotos skeltės.

Pagal radinių tipus ir paminklo topografiją Pakretuonės gyvenvietę V reikėtų datuoti viduriniuju ir vėlyvuju mezolito laikotarpiais.

Gytis Grižas, Vygandas Juodagalvis

Akmens amžiaus gyvenviečių tyrinėjimai prie Zapsės upės

1994 ir 1995 m. LNM archeologinė ekspedicija kasinėjo Zapsės upės akmens amžiaus gyvenvietes I ir V Veisiejų ežero ir Zapsės upės apylinkėse, Lazdijų rajone. Tyrinėjimai buvo vykdomi pagal Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą programą „Akmens amžius Pietų Lietuvoje“. Be LNM Archeologijos skyriaus, programoje dar dalyvauja Lietuvos geologijos institutas, VU Geologijos katedra ir LII Archeologijos skyrius.

Zapsės upės ir Veisiejų ežero apylinkės buvo žvalgytos 1962 m. Zapsės gyvenvietė I buvo įsikūrusi dešiniajame Zapsės upės žiočių, virtusių Veisiejų ežero įlanka, krante, ant antrosios terasos, 1,6-2,2 m (H_{abs} 112,8-113,4 m) virš dabartinio vandens lygio. Dabartinė Veisiejų ežero kranto linija susiformavo 1962 m., 1,6 m paaukštinus užtvanką Kapčiamiestyje. Gyvenvietei buvo parinkta labai patogi vieta - iš trijų pusių apsupta vandens ir prie siauriausios Veisiejų ežero sąsmaukos.

Zapsės upės gyvenvietė I buvo tyrinėta 1992-1993 m. (žr. ATL 1992 ir 1993 metais. V., 1994. P.16-20). 1995 m. ištirtas 34 m² plotas P gyvenvietės pakraštyje. Tąd iš viso yra ištirta 122 m². Kultūrinis sluoksnis - iki 24 cm storio geltonas smulkiagrūdis smėlis su smulkiais medžio angliukais ir sudegusiais kauliukais - slūgsojo po 15-20 cm storio miškožemiu ant balto smėlio ir žvirgždo. Geriausiai kultūrinis sluoksnis išliko PV tyrinėto ploto dalyje, kitur jis buvo išpustytas vėjo. PV tyrinėto ploto dalyje buvo aptiktos

2 duobės ir židynys. Abi duobės apskritos, 80 cm skersmens, iki 60 cm gylio nuo kultūrinio sluoksnio viršutinio horizonto, apvaliais dugnais. Duobėse aptikta smulkių medžio angliukų, kelios nuoskalos bei skeltės, skaldytinis ir beveik pusė plokščiadugnio briauninio puodelio su smulkiomis mineralinėmis priemaišomis molyje.

Gyvenvietėje aptikta titnaginių juodos, pilkos ir balkšvos spalvos dirbinių be patinos, dažnai su gelsvos žievės liekanomis. Iš viso surinkta 950 titnaginių radinių: nuoskalų (73,22%), skelčių (10,37%), skaldytinių (1,94%), retušuotų titnagų (14,47 %). Skaldytiniai vienagaliai kūginiai, dvigaliai prizminiai ir netaisyklingi. Aptikta plokščiai retušuotas trikampis strėlės antgalis išgautu pagrindu ir 2 trapecijos. Rėžtukai kampiniai, šoniniai ir viduriniai, pagaminti iš skelčių ir nuoskalų. Gremžtukai dažniau gaminti iš nuoskalų, peiliai - iš skelčių. Dar aptikta gražtelis, ietigalio ašmenėlis, mikrorėžtukas, neaiškios paskirties dirbinių, retušuotų skelčių ir nuoskalų. Titnaginiai kirviai labai archaiškų formų, be gludinimo žymių, plėtėjančiais ašmenimis, apskaldytomis šoninėmis briaunomis. Vienas jų - sugniaužtinis.

Keramikos šukės labai smulkios, sunykusios, apibraukytu paviršiumi, su mineralinėmis (kvarcito, granito, smėlio) priemaišomis molyje. Keletas šukių nežymiai brūkšniuotos, bet daugiausia buvo lygiu paviršiumi.

Gyvenvietė greičiausiai egzistavo vieną periodą - tai liudija jos kompaktiškumas. Titnaginiai radiniai sudarė vieningą kompleksą, būdingą neolito pabaigai - žalvario amžiaus pradžiai. Mezolitinius primenantys dirbinių tipai yra ne chronologinis, bet kultūrinis požymis, būdingas neolitinei Nemuno kultūrai.

Zapsės gyvenvietė V buvo išsidėsčiusi kairiojoje Zapsės upės žiočių pusėje, kyšulyje, įsiterpusiame į Veisiejų ežerą, ant antrosios terasos, smėlingoje kalvelėje (H_{abs} . 113,9-115,1 m), palaiptiui kylančioje V link, 2,7-3,9 m virš dabartinio vandens lygio. R ir V kyšulio dalis apsodinta pušimis, Š - pažliugusi, pelkėta.

1994-1995 m. ištirtas 259 m² plotas, kuriame po 10-30 cm pilko miškožemio sluoksniu aptiktas 30-40 cm storio geltono smulkiagrūdžio smėlio sluoksnis. Kultūrinio sluoksnio horizontą sudarė viršutinė šio sluoksnio dalis - 20-24 cm storio pilkai geltonas smėlis su medžio angliukais

ir smulkiais sudegusiais kaulais. Žemiau - nejudintas baltas smulkiagrūdis smėlis - įžemis. Dviejų kasinėjimo sezonų metu gyvenvietėje aptikta 20 objektų: duobių, židinių, degintų ir nedegintų akmenų krūsnų, griautinių kapų. Dauguma šių objektų skirtini geležies amžiui.

Akmens amžiaus gyvenvietei neabejotinai priklauso 2 židiniai centrinėje tyrinėto ploto dalyje. Jie buvo įrengti 150 cm atstumu vienas nuo kito, labai panašūs, apskriti, 40 cm skersmens, pusapskritimo pjūvio, 18-26 cm gylio. Židiniuose aptikta smulkių medžio angliukų, titnaginių radinių ir keramikos šukių su mineralinėmis bei augalinėmis priemaišomis. Ypač gausu radinių plotelyje tarp židinių. Akmens amžiui greičiausiai priklauso ir trečiasis židyns PV ploto dalyje bei netaisyklingos formos pailga duobė V ploto dalyje. Židyns buvo apskritas, 60 cm skersmens, 20 cm gylio, anksčiau iškastos ir užpiltos 2,3 m skersmens duobės vietoje. Židinyje aptikta keletas titnaginių radinių ir keramikos šukių su mineralinėmis ir augalinėmis priemaišomis molyje. Duobė buvo 120 cm ilgio, 80 cm pločio ir 30-40 cm gylio. Pačioje duobėje ir šalia jos pastebėtas radinių pagausėjimas. Čia buvo aptikta keramikos šukių su virvutės įspaudais, titnaginių radinių, tarp jų - visame paviršiuje plokščiai retušuotas rombinis strėlės antgalis.

Titnaginiai radiniai juodos ir šviesiai pilkos spalvos, be patinos, dauguma jų pabuvoję ugnyje. Surinkta apie 6000 titnaginių radinių: nuoskalos sudaro 77,5% visų radinių, skeltės - 11%, skaldytiniai - 1,6%, retušuoti titnagai - 9,9%. Skaldytiniai vienagaliai kūginiai įžambiomis skėlimo aikštelėmis ir dvigaliai prizminiai. Aptikta plokščiai retušuotų "širdinių" strėlių antgalių, lancetų su išskalomis smaigalyje, trapecijų. Gremžtukai netaisyklingi, labai įvairių formų, rėžtukai kampiniai, šoniniai ir viduriniai, pagaminti iš skelčių. Aptikta keletas mikrorėžtukų ir įtveriamųjų ietigalių ašmenėlių, retušuotų smulkiu statmenu retušu.

Gyvenvietėje aptikta keramika labai įvairi tiek technologiniu, tiek paviršiaus apdailos ir puodų formų atžvilgiu. Aptikta keramikos šukių su augalinėmis ir mineralinėmis (smėlio, granito ir ypač kvarcito) priemaišomis. Nemaža keramikos fragmentų su mišriomis - augalinėmis ir mineralinėmis priemaišomis. Iš išlikusių puodų šukių galima spręsti, jog gyvenvietėje būta plačiaangių puodų išpūstais šonais ir atloštais kakleliais,

S formos puodinių, amforų, mažų dubenėlių ar puodelių C formos kakleliais. Keramika ornamentuota horizontaliomis duobučių ir pailgų išpaudėlių eilutėmis, nago išpaudais. Pasitaikė šukių su augalinėmis priemaišomis, papuoštų horizontaliais virvučių išpaudais. Visi puodų dugneliai plokšti.

Zapsės gyvenvietės V kultūrinis sluoksnis bei dauguma radinių skiriami neolitinėi Nemuno kultūrai. Neolitinė gyvenvietė egzistavo III tūkstantmetyje pr. Kr., bet ji greičiausiai buvo nevienalaikė. Keletas lancetų, įtvėriamųjų ašmenėlių ir mikrorėžtukų priklausytų mezolito laikotarpiui, tačiau jie nesudaro pilno atskiro radinių komplekso. 1994 ir 1995 m. tyrinėjimų metu surasti neolitinės gyvenvietės R, ŠR ir PR pakraščiai. Kur buvo V gyvenvietės pakraštys, dar neaišku, nes iškasus bandomąją 10 m² perkasą 43 m į V nuo pagrindinio kasinėjimų ploto, aptiktas kultūrinis sluoksnis su titnaginiais radiniais, keramikos su augalinėmis bei mineralinėmis priemaišomis šukėmis, geležies gargažėmis. Ar tai nauja gyvenvietė, ar senosios tęsinys, - turėtų paaiškėti kito kasinėjimų sezono metu.

Vygandas Juodagalvis

Dusios ežero gyvenvietė VIII

LNK archeologinė ekspedicija tęsė 1989 m. pradėtus Dusios ežero gyvenvietės VIII tyrinėjimus (žr. ATL 1988 ir 1989 metais. V., 1990. P.15-16; ATL 1990 ir 1991 metais. V., 1992. T.1. P.20-23; ATL 1992 ir 1993 metais. V., 1994. P.14-16). 1994 ir 1995 m. kasinėjimai buvo vykdomi pagal Valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą programą "Akmens amžius Pietų Lietuvoje".

Paminklas yra Dusios ežero ŠV pakrantėje, ant pirmosios terasos, nedidelės kalvelės, iškilusios pelkėtoje lygumoje, papėdėje ir šlaite, 50-80 m nuo ežero kranto.

1994-1995 m. buvo tyrinėjami gyvenvietės P ir Š pakraščiai. Bendras ištirtas plotas - 87 m². Iš viso per 5 tyrinėjimų sezonus ir žvalgymų metu ištirta 547 m². 1995 m. tyrinėjant gyvenvietę buvo taikomas kultūrinių